

MÁTYÁS KIRÁLY EGYKORI LOVAS KÉPE RÓMÁBAN, A CAMPO DE' FIORI SARKÁN

Immár 125 esztendeje annak, hogy Hampel József (1849–1913) régész felhívta a magyar tudomány figyelmét Mátyás király egykori római lovas képére,¹ mégpedig a francia Eugène Müntz közleménye alapján.² Rodolfo Lanciani fedezte fel azt a XVII. század eleji vízfestményt a Bibliotheca Vaticana egyik kéziratában (Cod. Barberini. Lat. 4423. fol. 75.), amely egy római ház falán látható freskó nyomán készült.³ Ez a kis kép a páncélos, kivont kardot emelő Mátyás királyt lóháton ábrázolja, feje fölé egy angyal koronát tart, balra fenn egy másik angyal, jobbra fenn egy szárnyas ördög alakjával, alattuk pedig két epigramma olvasható, keretbe foglalva. A kép alatti jegyzet a következő:

„Corvinus Mátyás lefestve egy házon, bal felől a Pellegrino utca kezdetén, az a kép az, amelyről Jovius említést tett.”⁴

A XIX. század közepén Jacob Burckhardt is utalt arra, hogy Paulus Jovius (1483–1552) Mátyás királyról szólván, a római freskóról is említést tett.⁵ Az olasz történetíró ugyanis saját tapasztalata alapján írta a következőket:⁶

„Az ő [Mátyás király] fegyveres lovas képmása, a legpompásabban lefestve, Rómában, a Campo de' Fiorin, szemközt a szobám erkélyével, egy a San Lorenzónál lévő ház szegletén látszik, amelyhez jól illik egy másik, nagyon hasonló, Andrea Mantegna keze által festett képe, amely a mi múzeumunkban megsejmelhető.”⁷

A magyar kutatók örömmel használták fel ezt az adatot. Berzeviczy Albert Beatrix királynéről írott életrajzában közölte a vatikáni vízfestményt, a jegyzetekben pedig a rajta olvasható két epigrammát.⁸ Alaposabban azonban Balogh Jolán művészettörténész járt utána a

¹ Hampel József: Mátyás király lóháton. *Archaeologiai Értesítő*, 1888, 330.

² Müntz, Eugène: *Les sources de l'archéologie chrétienne dans les bibliothèques de Rome, Florence et de Milan*, Roma, 1888, 65–66, Planche I.

³ Lanciani, Rodolfo: Il Codice Barberiniano XXX, 89, contenente frammenti di una descrizione di Roma del secolo XVI. *Archivio della Società romana di storia patria*, 6 (1883), 228.

⁴ Matthia Corvino dipinto in una casa a mano manca all'entrar della strada del Pellegrino, della qual pittura ne fa' menzione il Giovio.

⁵ Burckhardt, Jacob: *Geschichte der Renaissance in Italien*, Stuttgart, 1868, 231.

⁶ Jovius, Paulus: *Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita*, Florentiae, 1551, 159.

⁷ Effigies eius armata equestris, luculentissime depicta Romae in Campo Florae, contra Podium cubiculi mei in Angulo Laurentianae domus spectatur, ad quam arridet altera persimilis Andreae Mantinae manu picta, quae in musaeo nostro conspicitur.

⁸ Berzeviczy Albert: *Beatrix királyné (1457–1508)*, Bp., 1908, 692.

hajdani freskónak, amelyről hosszú élete során többször is értekezett.⁹ Időközben további említések kerültek elő a freskóról. Ezeket az 1940-es években Bánfi Florio gyűjtötte össze, az itáliai magyar emlékekről készült katalógusában.¹⁰ Legújabbban Pócs Dániel foglalkozott a Mátyás-kép egykori helyének kérdésével és vitatott alkotójával.¹¹ Az ő eredményeit használta fel Pattantyús Manga tanulmánya.¹²

Az alábbiakban felsoroljuk a római Mátyás-freskóról szóló, eddig ismert említéseket, majd újabb adatokat is bemutatva, összegezzük a belőlük levonható tanulságokat. Az olasz nyelvű szövegek pontosításában és magyar fordításukban Bánfi Florio munkájának új kiadása, valamint annak egyik szerzője, Kovács Zsuzsa volt a segítségemre, köszönet érte.¹³

Giovangirolamo De' Rossi (1505–1564) Mátyás királyról írott művében, amely egy firenzei kéziratban maradt fenn, a király több ábrázolásáról is említést tett: „[Mátyás] lovas, fegyveres képmása Rómában a Campo de' Fiorin látható, amelyet most nem akarok részletesen leírni, mert könnyűszerrel meg lehet nézni a S. Lorenzo templomban. Egy Andrea Mantegna által készített hasonló [képe] Giovio múzeumában van, s birtokol róla még egy másikat II. Cosimo de' Medici firenzei herceg, amely a Mantegnáról készült.”¹⁴ Nathan Chytraeus (1543–1598) német humanista útikönyvébe is bekerült a Mátyás-freskó leírása: „A Fiori sarkánál, egy bizonyos ház falán, Mátyás magyar király, a fegyveres és lovas, valamint a törökök csapatán tapodó számára, Scaramella ezt a záradékot toldotta.”¹⁵ Giulio Mancini (1558–1630), VIII. Orbán pápa orvosa *Viaggio di Roma per vedere le pitture* című római útikönyvében, amely egy vatikáni kéziratban maradt fenn (Cod. Barberini Lat. 4315), némileg félreértvén a korábbi feljegyzéseket, a következőt írta: „A Pellegrino elején Mantegna Hunyadi Mátyást ábrázoló képmása.”¹⁶ Egy XVII. századi vatikáni kódex (Cod. Chigiano III. 66.) immár az időközben eltűnt Mátyás-freskóról emlékezik meg: „Ennek az utcának az elején, a Campo de' Fioriról jövet, balra, úgy látszik, Mátyás király lakott, nagyjából a S. Lorenzo in Damaso templommal szemben, amelynek abban az időben a

⁹ Balogh Jolán: Mantegna magyar vonatkozású portréi. *Századok*, 1925, 244–247; Balogh Jolán: *Mátyás király arcképei. Mátyás király emlékkönyve születésének ötszázéves fordulójára, I. kötet*, szerk. Lukinich Imre, Bp., 1940, 483, 496–498; Balogh Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában, I. kötet. Adattár*, Bp., 1966, 707–708.

¹⁰ Bánfi, Florio: *Ricordi ungheresi in Italia*. Annuario della R. Accademia d'Ungheria, Roma, 1940–1941, 250–251.

¹¹ Pócs Dániel: L'affresco di Mattia Corvino a Campo de' Fiori. Quesiti stilistici e iconografici. *Arte Lombarda*, 139 (2003), fasc. 3, 101–109; Pócs Dániel: Mátyás király elpusztult freskója Rómában. *Mi végre a tudomány? Fialat Kutatók Fóruma 1. (2003)*, MTA Társadalomkutató Központ, Bp., 2004, 85–112.

¹² Pattantyús Manga: A török kérdés a XV. században Róma egyik közterén. Az elpusztult Mátyás-lovaskép megrendelésének lehetséges alternatívái. *Orpheus Noster*, A Károli Gáspár Református Egyetem történeti és filológiai folyóirata, Reneszánsz és kora újkor, 2011, 27–37.

¹³ Bánfi, Florio: *Magyar emlékek Itáliában*. Bővített, átdolgozott kiadás, szerk. Kovács Zsuzsa és Sárközy Péter, Szeged, 2005, 268–269. (*Casa in Campo dei Fiori*)

¹⁴ L'effigie sua è ritratta armata a cavallo a Roma in Campo di Fiore, la quale non voglio entrare altrimenti a descrivere, potendosi con molta agevolezza vedere nella chiesa di San Lorenzo. Una simile fatta da Andrea Mantegna è nel museo del Giove et un' altra anco ne ha Cosimo de' Medici, Duca Ilo di Fiorenza tratta da quella del Mantegna. Nehring, Karl: *Vita del re Mattia Corvino. Aus einer florentinischen Handschrift des 16. Jahrhunderts*. *Ungarn-Jahrbuch*, 1973, 64.

¹⁵ In acie Florae, in area domus cuiusdam, Matthiae Hungariae regi armato & equestri, Turcorumque turbam calcanti, Scaramella elogium hoc addidit. Chytraeus, Nathan: *Variorum in Europa itinerum deliciae*, Herborn, 1594, 390.

¹⁶ A capo al Pellegrino il ritratto di Mattia Unniade del Mantegna. Di Giulio Mancini e del suo trattato inedito sopra le pitture di Roma. *Il Buonarroti, scritti sopra le arti e le lettere raccolti per cura de Benvenuto Gasparoni*, volume secundo, Roma, 1867, Quadro I. Gennaio, p. 7.

homlokzata a Florida, avagy del Pellegrino utcára nézett. A külső falon volt ábrázolva a magyar hős, és a festmény VIII. Orbán pápa [1623–1644] idejében még megvolt.¹⁷

2010-ben vált publikussá az a vászonra festett, ám erősen megrongálódott, Mátyást ábrázoló lovas kép, amely Fraknó várában, az Esterházy-gyűjteményben maradt fenn.¹⁸ A festmény még 1645 előtt készülhetett. Az ábrázolás több ponton eltér attól a vízfestménytől, amely a már ismertetett vatikáni kéziratban maradt fenn. Itt angyalok helyett szárnyas puttókat látunk, az ördög alakja is más formájú.

Ezek után pedig következzenek a mindedig fel nem használt adatok. Az MTA Könyvtárában őrzik azt az 1565-ben megjelent, Heltai Gáspár által kiadott Bonfini-kötetet, amelynek belső táblájára és az azt követő előzéklapra egykori tulajdonosa, a kolozsvári születésű, brünni orvos, Jordán Tamás (1539–1585) három Mátyás királyra vonatkozó verses adalékot jegyzett fel, valamikor az 1570-es évek elején.¹⁹ Ritoókné Szalay Ágnes fedezte fel ezeket a bejegyzéseket, amelyek közül ő csupán az elsőt, az alvó nimfa kútjáról és az azt kísérő epigrammáról szólót használta fel nevezetes tanulmányához.²⁰

A második bejegyzés nem más, mint Mátyás király sokszor idézett, „Matthias iaceo rex hac sub mole sepultus” kezdetű, ismeretlen szerzőtől való, fiktív epitáfiuma.²¹ A harmadik bejegyzés, az eddigiekben tárgyalt, Mátyás királyt ábrázoló, római freskóról tudósít a következőképpen:

„Rómában, a Campo de’ Fiorin, a San Lorenzo in Damaso templom tájékán van Mátyás király lovas képe, aranyos páncélban, lába alatt törökök eltiport csapatával. A kép teteje fölött jobbról egy angyal, balról egy ördög.

Az ördög így szól

*Vágyik rád a pokol, de a menny is tégedet óhajt,
Virtusod istenek is, drága király, szeretik.
Míg nem vár birodalmam, míg nem hív el az égbolt,
Köztük a föld színét vessed uralmad alá!*

¹⁷ Al principio di questa via, entrandovi de piazza Campo di Fiori a sinistra pare abitates Mattia Corvino, circa di fronte alla chiesa di S. Lorenzo in Damaso, che a quel tempo aveva la sua facciata nella via Florida o del Pellegrino. All’esterno vi era rappresentato l’eroe ungherese e la pittura esisteva ancora a tempo di Urbano VIII. Gnoli, Umberto: Facciate graffite e dipinte in Roma. *Il Vasari*, 1938, 35–36.

¹⁸ Körner, Stefan – Kopp Margit: Die Bilderwelten des Fürsten Paul I. Esterházy. Gemälde und Bildprogramme. *„Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*, szerk. Bubryák Orsolya, Bp., 2010, 218: Mátyás király lovas képe „nach dem Fresko am Campo de’ Fiori in Rom, 16. Jahrhundert. Öl auf Leinwand Burg Forchtenstein, Esterházy Privatstiftung.”

¹⁹ *Historiae inclyti Matthiae Hunyadiis, regis Hungariae*, ex Antonio Bonfinii, Claudiopoli, 1565. MTA Könyvtára, RM II. 4/b. – Címlapján kéziratot jegyzet: „D. Thomae Iordano fratri charissimo Stephanus Iordanus Claudiopoli mittebat 1569.

²⁰ Ritoókné Szalay Ágnes: „Nympha super ripam Danubii” *Irodalomtörténeti Közlemények*, LXXXVII (1983), 67–74; és Uő: „Nympha super ripam Danubii” *Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Balassi Kiadó, Budapest, 2002. (Humanizmus és Reformáció, 28) 87–102.

²¹ *Analecta Nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*. Relictis cum commentariis edidit Eugenius Abel partimque auxit Stephanus Hegedűs, Budapestini, 1903, 419.

Az angyal

*Számít az ég tereád, győztes Mátyás, de a folyóást
Védendő vallás megköt a föld kerekén.
Ezt diadalmasan óvd ezután, és mennybe hogyan jut
Földi halandó, azt, ily kegyesen, te tanítsd!”²²*

Jordán Tamás feljegyzése az első, amely a két epigrammát nem a vatikáni vízfestményről közli. Meglepő viszont, hogy nála balra van az ördög, jobbra az angyal; az epigrammák sorrendje is ezt a fordított helyzetet követi. Ő maga, itáliai tanulmányait követően, 1564 elején, Rómában is megfordult, s ekkor vélhetőleg saját szemével látta a Campo de' Fiori sarkán a Mátyás-freskót.²³ Jordán feljegyzése hibátlan szöveget ad, szemben az eddigi publikációkban közölt hibás, illetve bizonytalan olvasatokkal.

Az internetes keresőprogram segítségével került elő egy Jordán Tamáséhoz hasonló, eddig ismeretlen adat. Podhradczy József (1795–1870) a *Tudományos Gyűjtemény* című, reformkori folyóirat 1836. esztendei évfolyamában, a Jelességek című rovatban, forrás megjelölése nélkül, négy történeti érdekességet közölt.²⁴ Az első kettőben, Szamosközy István történeti feljegyzéseiből kiemelve, egy nándorfehérvári sírfeliratot ismertetett, majd egy olvasni tudó, krími tatár kánt mutatott be. A harmadik és negyedik közleményben pedig Mátyás királyról szóló római és olmtüzi feliratokat idézett. Az első kettő és a negyedik adat könnyen azonosítható, mert ezek a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött, Hevenesi Gábor (1656–1715), Pray György (1723–1801) és Kaprinai István (1714–1785) által összeírt kéziratokból származnak.²⁵ A harmadik idézet lelőhelye azonban ismeretlen, talán ez is az Egyetemi Könyvtár valamelyik kéziratában rejtekezhet. Podhradczy adata a következő:

²² Romae ad campum Florae è regione S. Laurentii in Damaso pictura equestris Matthiae regis aurea panoplia sub pedibus agmina Turcarum prostrata. Supra verticem a dextra Angelus: a laeva Diabolus.

Diabolus loquitur

*Tartara te cupiunt, sed te sibi vindicat aether
Diis adeo virtus Rex bone grata tua est.
Dum neque te sperant mea Regna nequ' astra reposcunt
Imperio terras inter utrumque rege.*

Angelus

*Deberis coelo Matthia invicte sed ipsa
Religio in terris usque tuenda tenet
Hanc victor defende diu: coelumque mereri
Mortaleis possint qua pietate doce.*

Pataki Zita Ágota: „nympha ad amoenum fontem dormiens” (CIL VI/5, 3*e) *Ekphrasis oder Herrscherallégorie? Band I*, Stuttgart, 2005, 51., a 83-as lábjegyzetben a feljegyzés szövegének hibákkal teli közlése!

²³ Magyar László András – Szentmártoni Szabó Géza: Jordán Tamás. *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, IV., főszerk. Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Bp., 2005, 489–490.

²⁴ *Tudományos Gyűjtemény*, VI., Pest, 1836, 129–130.

²⁵ *Collectio Hevenesiana*, tomus LXVIII. 116. lap; *Collectio Prayana*, tomus J. 59. 82. lap; *Collectio Kaprinaiana*, tomus XIII. 67. lap

„Egy más régi kéziratban meg ezeket találtam: Mátyásnak, Magyarország királyának aranyozott lovas képmására, Rómában, a tekintetes Farnese bíboros régi palotájában. Az angyal ...” (A két epigrammát saját fordításomban lásd feljebb.)²⁶

Podhradczky közleményében az epigrammák a fennmaradt két ábrázoláson látható sorrendben követik egymást; szövegük, csekély eltéréssel ugyan, de azonos a Jordán Tamás-féle változattal. Ez az adat azért különleges, mert nem a freskóról szól, hanem egy azzal egybevágó festményről, amely Alessandro Farnese (1468–1549) bíboros, a későbbi III. Pál pápa (1534–1549) régi palotájában, azaz a pápai kancellária épületében volt látható. (Az új Farnese-palota, az ifjabbik Antonio da Sangallo építész terve szerint, a XVI. században épült fel.) A kancelláriát a régi San Lorenzo in Damaso templom lebontása után építették át a ma is látható formájára.

A Podhradczky-féle adat talán egy olyan feljegyzésből származhat, amely Bakócz Tamás csaknem két esztendőes római tartózkodása idején készült. Az esztergomi bíboros-érsek 1512. január 26-án érkezett a városba, ahol a továbbiakban éppen a Campo de' Fiorin lakott. Bakócz és kísérete Pietro Isvalies (+1511) reggiói bíboros-érsek és veszprémi püspöki adminisztrátor ottani palotáját bérelte ki, mégpedig egy szomszédos házzal együtt.²⁷ Aligha kerülhetett el a hosszasan ott vendégeskedő magyarok figyelmét a közeli házon látható Mátyás-freskó.

Az eddigiek alapján úgy látszik, hogy Mátyás királynak két lovas képe volt Rómában. Az egyik freskó formájában a Campo de' Fiori és Via Pellegrino találkozásánál álló ház falára került. Ott, két említés szerint, a freskó alatt eltapodott törökök festett alakjai is látszottak. A másik, vélhetőleg egy táblakép, talán a freskó előzménye, avagy mintája lehetett, amelyet a kancellária épületében, illetve korábban a régi San Lorenzo in Damaso templomban tartottak. A Fraknón lévő, vászonra festett másolat az utóbbi nyomán készülhetett. Ma tehát mindkét képről rendelkezünk többé-kevésbé hiteles másolattal.

A festmény, majd a róla készült freskó Mátyás 1464. március 29-én, nagycsütörtökön történt, székesfehérvári koronázása utáni időben készülhetett. Erre utalhat a Mátyás feje fölé tartott korona. Ezt az eseményt az tette lehetővé, hogy 1463 nyarán, csaknem negyed század után, sikerült Mátyásnak visszaszereznie III. Frigyesztől a nála lévő Szent Koronát. A kép nagyon emlékeztet a magyar koronázási szertartás azon részére, amikor a lován ülő király egy dombon a négy égtáj felé suhintott kardjával. A két epigramma pedig az éppen ebben az időben dúló, a pogány törökök és az eretnek husziták elleni harcokra utal.

²⁶ In effigiem auratam equestrem Matthiae regis Hungariae, Romae in antiquo palatio illustrissimi cardinalis Farnesii.

Angelus.

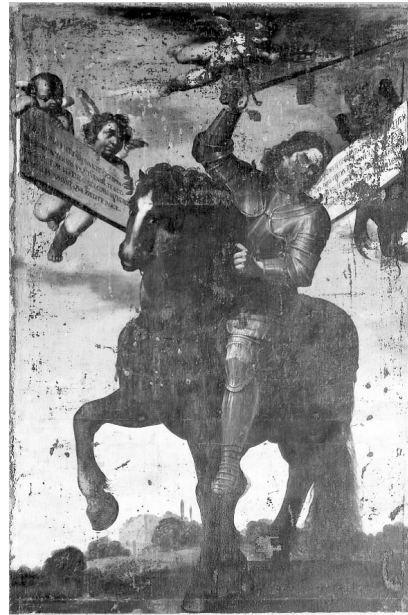
*Deberis coelo Matthia invicte! Sed ipsa
Religio in terris usque tuenda, tenet.
Hanc victor defende diu, coelumque mereri
Mortales possint qua pietate, doce.*

Dämon.

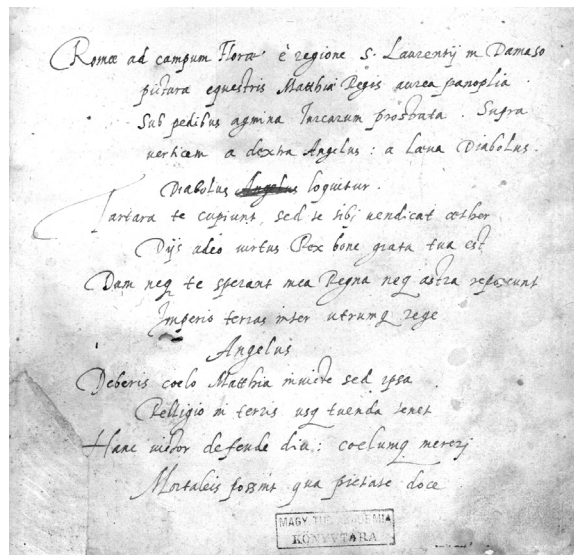
*Tartara te cupiunt, sed te sibi vindicat aether,
Diis adeo virtus, rex bone, cura tua est.
Dum neque te sperant mea regna nec astra reposcunt,
Imperio terras inter utrumque gere.*

²⁷ Fraknói Vilmos: *Erdődi Bakócz Tamás*, Bp., 1889, 117.

Végül azt javaslom, hogy a Via del Pellegrino végén, a Campo de' Fiori sarkán álló mai ház falára, az egykori freskóra emlékeztető tábla kerüljön. A hely a római Mátyás-kultusz előmozdítására igen alkalmas, hiszen rendkívül közel esik a Via Giulián található Magyar Akadémiához.

A vatikáni akvarell és a fraknoi festmény

Jordán Tamás feljegyzése a Bonfini-kötet előzéklapján

Egy más régi kézírathán meg ezeket találtam :
„In effigem auratam equestrem Matthiæ Regis Hungariæ,
Romæ in ant quo Palatio Illustrissimi Cardinalis Farnesii.“

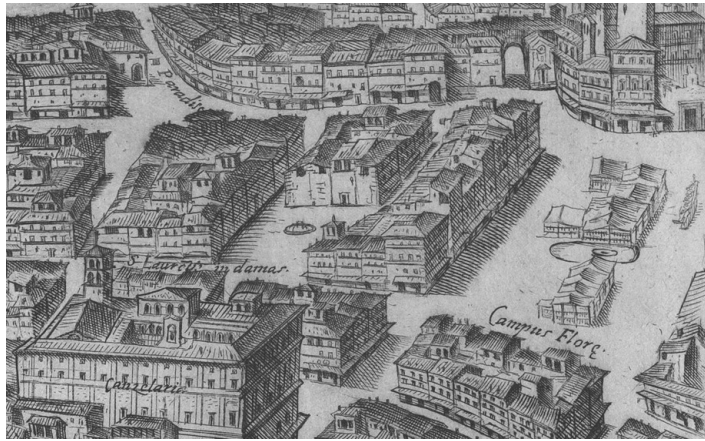
Angelus.

Deberis Coelo Mathia invicte! Sed ipsa
Relligio in terris usque tuenda, tenet,
Hanc Victor defende diu, Coelumque mereri
Mortales possint qua pietate, doce.

Dämon.

Tartara te cupiunt, sed Te sibi vindicat Æther,
Dijs adeo virtus, Rex bone, cura tua est.
Dom neque te sperant mea regna, nec Astra repossunt,
Imperio terras inter utrumque gere.

Podhradczky József közleménye a *Tudományos Gyűjteményben*

Részlet Antonio Tempesta Rómát ábrázoló metszetéről (Roma, 1645)

Ház a Via del Pellegrino végén, a Campo de' Fiori sarkán